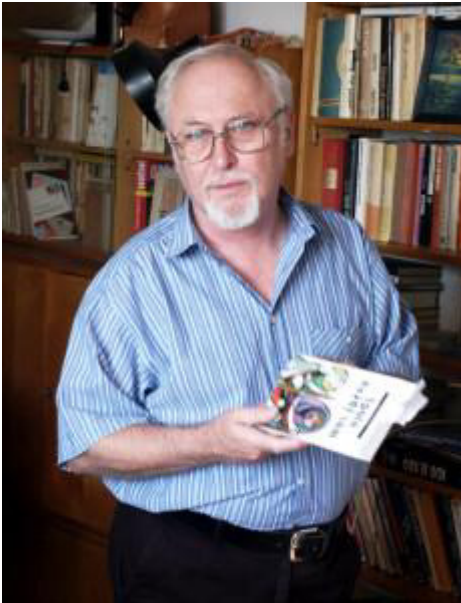

Linguin – text and language services

Ivo Plaňava

Ako (pre)žiť vo dvojici

Doc. PhDr. Ivo Plaňava (nar. 1934 v Brne) absolvoval v roku 1958 FF UJEP v Brne, odbor psychológia. Pracoval ako klinický psychológ v Psychiatrickej liečebni v Kroměříži, v Československom rozhlase ako redaktor pre programy z psychológie a hraničných odborov; v rokoch 1970 –1990 rôzne: manželské a rodinné poradenstvo, klinická psychológia, detský domov, na voľnej i trochu zviazanej nohe. Od roku 1990 pôsobí na Masarykovej univerzite v Brne, v súčasnosti prednáša na Fakulte sociálnych štúdií MU manželské a rodinné poradenstvo a medziludskú komunikáciu; od roku 1989 vedie súkromnú prax. Je autorom mnohých odborných i osvetových statí, programov v rozhlase i televízii a niekoľkých kníh. Ivo Plaňava je od roku 1958 ženatý, má tri dcéry a štyri vnúčatá.

Partnerské úlohy muža a ženy sa zmenili. Manželstvo je dnes menej záväzné, ale kladú sa naň väčšie očakávania. Aby sa vzťah vydaril, nemusíme hľadať podobnú povahu alebo rovnaké hodnotové orientácie – je treba rozvíjať v ňom intimitu, ale i osobnú autonómiu.

Ako sa zmenilo manželstvo za uplynulých štyridsaťpäť rokov, teda za obdobie vašej odbornej i osobnej manželskej praxe?

Na rozdiel od generácie mojich rodičov a starých rodičov chodia dnes takmer všetky ženy do zamestnania. Doma je však zase menej práce. Keď mama robila veľké pranie, prišla jej kamarátka, zakúrili v kotli a vyvárali, sušili, žehlili a mandľovali, čo bola aspoň dvojdenná atrakcia. Keď boli naše deti malé, ešte sme doma prali a žehlili plienky. A keď bola najmladšia dcéra maličká, vyprané plienky nám už vozili až do bytu. No a plienky detí našich dcér, ako i všetkých dnešných drobcov, sa kupujú a po použití vyhodia. Práce v domácnosti ubudlo, máme množstvo prístrojov a zariadení, ktoré uľahčujú život. A tak je viac času na to, aby sme boli spolu, aby sme doma v pohode odpočívali.

Oproti predchádzajúcim generáciám sa predĺžila doba mladosti. Dnešné deti začínajú dospievať skôr a dokončia dospievanie neskôr. Ešte v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch minulého storočia sme boli jednou z tých európskych krajín, kde sa mladí ľudia skoro ženili a vydávali, dnes sa sobáše i prvé dieťa oddaľujú.

Nebolo to vtedy preto, že štát výrazne podporoval mladé manželstvá pôžičkami?

Možno to nejakú úlohu hralo, myslím si však, že dôležitejšie je, že za totality nebolo toľko možností sebarealizácie. Bolo to vlastne skoro jediné slobodné rozhodnutie, ktoré človek mohol urobiť – rýchlo sa vydať, oženiť. Zatiaľ čo dnes si mladí môžu predlžovať štúdium, cestovať, užívať slobodu...

Na rozdiel od minulosti je dnes podľa môjho názoru až príliš akcentované osobné šťastie, sebarealizácia – právo na zdravie, na vzdelanie... Niekedy sa však isté práva dostávajú do rozporu. Napríklad: mám právo na to, aby som mal a vychovával dieťa, a to i keď som homosexuál alebo lesbička. Dieťa však zase má právo na dvoch rodičov, na šťastné detstvo v úplnej rodine.

Keď niekto vstúpi do manželstva, vzdáva sa časti svojej suverenity. To neznamená, že za zvukov svadobného pochodu kráčame do zamrežovanej cely. Po svadbe sa však musíme neraz rozhodovať s prihliadnutím na to, čo chce partner/ka. Ako ženatý si nebudem môcť dovoliť niektoré veci, ktoré by som si za slobodna mohol. A ak niekto nie je ochotný či schopný vzdať sa časti svojej slobody, nemá sa ženiť ani vydávať.

Došlo za tie roky k nejakému posunu v roli muža a ženy?

Jednou z najvýznamnejších zmien v manželstve je labilizácia mužskej a ženskej role. V predchádzajúcich generáciách bolo jasné, čo sa očakáva od muža a čo od ženy. Dnes, keď to trošku preženiem, sa vlastne ani nevie, čo má muž robiť, aký má byť. Dovolím si podotknúť niečo, čo možno niektorým čitateľkám nebude po chuti: v dnešnej labilizácii to majú muži veľmi ťažké. Veľa žien od nich vedome alebo polovedome očakáva, že budú mužní, silní, racionálni, dominantní, úspešní – avšak voči ženám nežní, citliví, poddajní. A že sa budú naplno angažovať ako v rodinnom kruhu, tak i navonok.

Z poradenskej praxe viem, že keď sa žene podarí muža zapriať – a on sa nechá dotlačiť do podoby dobrého, snaživého a cituplného domáceho kutila, ktorý sa nepohne z domu, varí, perie, upratuje a stará sa o deti – prestane taký mužiček nejednej žene imponovať, zdá sa jej málo mužný, málo asertívny – a ona sa trápne zapletie s trikrát rozvedeným frajerom.

Na mužov sa toho v poslednej dobe nahrnulo priveľa, a tak pribudlo infarktov a iných psycho-somatických ochorení. Páni sa už ale začínajú brániť. Popri rozkvitnutom feministickom hnutí sa v Spojených štátoch zrodilo hnutie maskulinistov. Pred pár rokmi som sa išiel pozrieť na „workshop“ Men´s Issues (Záležitosti mužov) do Anglicka. Zišlo sa tam pätnásť mužov a jedna žena, lesbička. „Workshop“ vychádzal z toho, aké ťažké je pre mužov, keď sa od nich očakáva, že nebudú prejavovať city, súcitiť a najmä sa nerozplačú. Americký lektor tvrdil, že potláčanie citov je hlavnou príčinou, prečo muži strárajú, chorľavejú a skôr umierajú. Mali sme sa učiť prirodzene a otvorene dávať city najavo – tak, ako to oddávna robia ženy: poplakať si, pohladkať sa, povzbudzovať sa. Bol tam osemnásťročný nemecký mladík, ktorý hovoril o tom, ako ho otec, tvrdý podnikateľ, perzekuuje, ako ho tlačí do neľútostného podnikania, zatiaľ čo on by rád študoval umenie. Keď toto všetko rozprával, rozplakal sa. A ostatní páni k nemu pristupovali, hladkali ho, utešovali a plakali s ním.

A nebolo to trochu neprirodzené?

Pre mňa to prirodzené nebolo, bol som dosť skeptický. Najmä vtedy, keď sa jeden robustný Švajčiar srdcervúco rozplakal nad tým, ako mu pred siedmimi rokmi zdochol psík. Musím však priznať, že koncom

dvojtýždenného stretávania som tiež začal celkom rád sem tam prejavovať nejakú tú emóciu, aj keď asi stále rozpačito.

V Spojených štátoch sa zrodilo i úplne iné maskulínne hnutie – hnutie machos. Tvoria ho páni, ktorí cez týždeň pracujú v úradoch a firmách – obleky, viazanky, oholení – a na víkend odídu do prírody, kde lietajú polonahí po lese, pokrikujú, robia zo seba tvrdých chlapov, neumývajú sa, plujú na zem a pri večernom ohni nešetria vulgarizmami. To sa mi zdá dosť zvláštne, ak už nepoviem šaškovské.

V posledných rokoch sa výrazne rozšírilo spolužitie „na divoko“. Prečo?

Psychologicky je to skoro to isté ako manželstvo, mladý pár sa však nechce „úradne“ viazať, chce si spolužitie vyskúšať, chce sa lepšie spoznať. Spolužitie na skúšku však v sebe nesie jeden veľký otáznik: môžeme spolu žiť na skúšku ako dvojica – a keď nám to nebude vyhovovať, nemusíme sa úmorne rozvádzať, stačí sa rozstahovať. Avšak urobiť si dieťa len tak nezáväzne a na skúšku – to predsa nejde. Až keď z páru vznikne rodina, nastane tá pravá, zaťažkávajúca skúška.

Veľká väčšina študentov, ktorých učím, preferuje najprv spolužitie, ale predstavujú si, že po tejto etape sa riadne, tradične vezmú.

Ak hovoríme o zmenách, čo bolo skôr a čo je dnes, nemožno nespomenúť všeobecné rozšírenie antikoncepcie, čo má niekoľko dôsledkov. Po prvé: znížil sa počet detí, na jednu dvojicu pripadá asi 1,4 dieťaťa. Po druhé: v našej spoločnosti je už do značnej miery legitimizovaný i predmanželský sex a dokonca sa začína tolerovať i mimomanželský sex. Keď sa niečo také stane niekomu osobne, je to zlé, smutné; ale všeobecne si myslím, hoci to nemôžem dokázať, že dosť ľudí si povie: „No, zase až tak veľa sa predsa nestalo.“

Na Slovensku má katolícka cirkev väčší vplyv ako v Česku a rozšírenie antikoncepcie sa neprijíma jednoznačne. Pokladám však za čudné, keď sa brojí proti antikoncepcii a súčasne proti umelému prerušeniu tehotenstva.

Iná významná zmena je v tom, že manželstvo sa dnes stalo menej záväzným. Keď sa v minulosti niekto rozviedol, bol ostrakizovaný – dnes je to bežné. Ak je rozvod taký obvyklý a dostupný, mnohí si povedia: „Vezmeme sa, a keď sa nám nebude dariť, tak sa predsa môžeme rozvieť, nie?“ Jeden pražský kolega nazval tento postoj prerovnovaným mýtom. Je to mýtus nebezpečný, pretože v každom manželstve, i v tom najvydarenejšom, prežívame krízy. Ak som nastavený na to, že manželstvo bude sériou šťastných okamihov, nekonečného blaha a spokojnosti, tak sa celkom prirodzene dočkám sklamaní – a musím nekonečné šťastie rýchlo hľadať inde.

Ľudia dnes očakávajú od manželstva oveľa viac osobného uspokojenia ako v minulosti. Keď to vezmem cez dve generácie, manželstvá vznikali tak, že sa spojili dve remeselné dielne, živnosti, hospodárstva...

... sobáše z rozumu?

Áno, a tiež manželstvá dohodnuté rodičmi, čo sa dodnes deje napríklad v Indii. V Anglicku sa uskutočnil výskum, ktorý porovnával indické manželstvá dohodnuté rodičmi s podobnými párami v Británii. Prekvapivo zistili, že dohodnuté manželstvá sú dokonca o niečo málo – štatisticky nevýznamne – vydarenejšie než

manželstvá, ktoré vznikli z lásky. Nechcem tu nahovárať, aby rodičia opäť začali dohadovať manželstvá svojím potomkom, aj tak by to dnes nikto nevzal. Dobre však vieme, že vplyv rodičov a ich spolužitia na vydarenosť manželstva potomkov je nezanedbateľný.

Keby som bol postavený pred otázku: manželstvá z rozumu – áno, alebo nie? – odpovedal by som ÁNO. To neznamená zabudnúť na lásku, ba ani na zamilovanosť nie. Brať sa však máme až vtedy, keď prestaneme byť zamilovaní, aby sa mohla milenecká zamilovanosť začať pretvárať na lásku manželskú.

Hovorí sa, že pre mužov nie je prirodzené žiť v monogamnom vzťahu.

V predchádzajúcich generáciách bolo jednoznačne viac mužských nevier než nevier žien, vrátane nevier, keď vo verejných domoch jedna dáma obslúžila niekoľko pánov. Postupne sa však tento nepomer znižuje, ešte stále trošku prevládajú muži, ale počet mužských a ženských nevier sa zblízuje. Niektorí autori však píšú, že nevera mužov je priamo geneticky daná, ba posvätená.

A je to tak?

Myslím, že ne. Bio-psychológia a bio-sociológia hovorí, že muž – samec je biologicky naprogramovaný rozsievateľ, ktorý chce zasiať čo najviac semien, bez ohľadu na to, kam padnú; a žena potrebuje zhromažďovať, donosiť, zabezpečovať. Na základe toho sa skratovo uvažuje, že muž má väčšiu prirodzenú tendenciu k nevere. Nie je to tak už preto, že nič z ľudského konania sa nedá vysvetliť iba geneticky, teda len dedičnosťou. Človek je totiž preto človekom, že má šancu sám vytvárať niečo z toho, čo z neho dedičnosť i vplyvy prostredia chceli urobiť.

Keď sme zamilovaní, väčšinou nepochybujeme, že náš vzťah bude šťastný a spokojný. Existujú signály, ktorým by sme mali venovať zvýšenú pozornosť?

Existujú okolnosti, ktoré hneď na začiatku môžu signalizovať, či manželstvo má šancu byť viac či menej vydarené. Iba však signalizovať, teda naznačiť, a nie s istotou veštiť. Partneri vo fungujúcich zväzkoch pochádzajú skôr z podobných vzdelanostných, ekonomických a kultúrnych vrstiev, ich známosť trvá aspoň osem mesiacov, aby sa lepšie spoznali, vrátane spoznania rodičovských rodín. Toto všetko neplatí absolútne. Ja som si vzal ženu, ktorá pochádza z inej kultúry i sociálnej vrstvy, jej otec bol plukovníkom cárskej armády v Bulharsku, môj otec znárodným živnostníkom. Hovorili sme spolu cudzím jazykom, poznali sme sa pomerne krátko a vzali sa v období vrcholiacej slepej zamilovanosti. A manželstvo – podľa vyjadrení iných i podľa nás – sa zdá celkom vydarené, trvá už skoro pol storočia.

A čo podobnosť pováh?

Povahovo podobní či dokonca rovnakí partneri – to väčšinou nebýva to pravé.

Prečo?

Motívom hľadania podobnej osoby môže byť nezriadený narcizmus: som schopný milovať len sám seba, nanajvýš toho, kto je mojím obrazom, najlepšie kópiou.

Alebo: keď sa stretnú dvaja cholericci, môže z toho vzniknúť divoké talianske manželstvo. Alebo ak obaja vyrastali ako najstarší súrodenci a zvykli si na hlavnú úlohu, môže sa stať, že ich spolužitie bude neustálym zápolením o dominanciu, čo je vyčerpávajúce a obyčajne nedopadá dobre. Je lepšie, keď sú povahy rôzne a vzájomne sa dopĺňajú.

Inou rizikovou situáciou je vstup do manželstva bezprostredne po milostnej havárii – po tom, ako ma niekto opustil, zradil. S opusteným človekom pracujem väčšinou tak, aby si prežil a predovšetkým odžil stratu, avšak novú vážnejšiu známosť či spolužitie dokázal na čas odložiť.

Pokiaľ ide o životnú hodnotovú orientáciu – teda o to, do čoho prednostne investujeme čas, energiu a peniaze – tu takisto nebýva najlepšia rovnakosť. Keď je u jedného úspech v zamestnaní vysoko na rebríčku hodnôt a u druhého podobne, obaja očakávajú, že pre jeho/jej profesionálne úspechy urobí ten druhý/tá druhá všetko. To býva zdrojom sklamaní, napätia, konfliktov. Hodnotové orientácie teda môžu byť rozdielne, avšak zlúčiteľné.

Keď ale partneri nemajú rovnaké hodnoty, ako budú vychovávať deti? Matka je hlboko veriaca, otec presvedčený ateista – a čo deti?

Myslím si, že deti by sa mali vychovávať tak nejednotne, ako sa len dá. Deti môžu pokojne vedieť, že otecko v boha neverí, mamička však áno. A otecko azda nebude taký fanaticky veriaci ateista, aby bránil deťom zísť do kostola. Deti nech si časom vyberú.

Hrozí tu ale nebezpečenstvo, keď sú rozpory vo výchove predovšetkým prejavom súťaženia medzi manželmi. Nejde teda o deti, ale o rodičov, ktorí si svoje spory, ba konflikty vybavujú cez deti. Mimochodom: skúmali sme, či ľudia, ktorí sa deklarovali ako veriaci, sú v manželstve spokojnejší ako neveriaci. Čo si myslíte, že sme zistili? Že viera či nevieru sú pre spokojnosť a vydarenosť manželstva vedľajšie, nepodstatné.

Kde sú hranice tolerancie v spolužití?

Keď sa opýtate mladých ľudí, akú vlastnosť má mať ich partner/ka, vždy sa na jednom z prvých miest objaví tolerancia. Je tu však jeden háčik: totálna tolerancia, keď prijímam úplne všetko, je skôr ľahostajnosť.

Niektorí neznesú, aby mal ich partner pozitívne zážitky, ktorých zdrojom bol niekto iný, alebo ktoré sa stanú bez ich prítomnosti. To je žiarlivecký znak sebeckej, vlastníckej lásky. Na extrémnom opačnom póle môže byť napríklad načisto tolerantný muž, ktorý manželke dopraje milenca a obaja sa o tom spolu radi porozprávajú. Vtedy sa hodí hovoriť o láske umŕtvenej.

Je pravda, že deti z rozvedených manželstiev sú vo vzťahoch opatrnejšie a viac sa usilujú, aby ich manželstvo fungovalo?

Alebo tiež naopak: často sa objavuje názor, že človek z rozvedeného manželstva je poznamenaný do tej miery, že i jeho/jej manželstvo nebude stáť za nič. To je dnes už číry predsudok. Nielen v našom výskume sa ukázalo, že rozvod rodičov nesúvisí s tým, či manželstvo potomkov bude či nebude vydarené. Manželské dvojice v hlbokom konflikte až v rozvrate si však často povzdychli, že na svoje detstvo spomínajú neradi, že to bolo obdobie, keď sa v rodičovskej rodine necítili spokojní či šťastní.

Sondovali sme u študentov, či rozvodová skúsenosť formuje k väčšej obozretnosti. Oni všetci boli presvedčení, najmä tí z rozvedených rodín, že áno. Podľa mňa si to však iba myslia či želajú. Záleží na tom, ako rozvod prebiehal, pretože deti niekedy môžu rozchod rodičov prežiť s istou úľavou; a možno mali šťastie na nového, kvalitného nevlastného rodiča. Tu sa skutočne nedá zovšeobecňovať.

Ako môže dospievajúceho človeka ovplyvniť negatívny postoj rodičov k voľbe partnera?

K rizikovým faktorom manželstva patrí, keď u jedného z partnerov pretrvávajú konfliktné vzťahy k rodičom. Ďalším rizikovým faktorom je, keď sa rodičia vehementne stavajú proti svadbe. To vedie k tomu, ako vieme i z krásnej literatúry, že čím viac sa im bráni, tým viac sa milujú. Samotná sila lásky pred manželstvom však nie je priamo úmerná miere vydarenosti spolužitia. Inými slovami: neplatí, že čím viac sa za slobodna milujeme, tým lepšie v manželstve.

Vráťme sa k mladšiemu vekovému obdobiu: Kto si vlastne koho volí?

Jedna teória tvrdí, že známosť sa rozvíja v etapách S-H-R. Prvá fáza sa volá *stimulus*, jeden na druhého pôsobí ako podnet, zaujme, je atraktívny. Táto etapa súvisí s módou – raz sú atraktívne chudé, inokedy zase bacuľky. Atraktivita nemusí byť len vonkajšková: Nasleduje etapa *hodnôt*, názorov a záujmov: zaujímame sa o to, čo druhého baví, aké má postoje, čo oceňuje. Ľudia si často myslia, že manželia majú mať spoločné záujmy. Nie je to tak. To, že partneri majú rozdielne záujmy, spolužitiu prospieva. Môžu si od seba oddýchnuť, aby potom o to radšej boli spolu. Tretia etapa sa volá *rolová*. Milenci si kladú otázky, aký bude ten druhý /tá druhá partnerom pre život, akým bude rodičom, ako to je a bude s jeho mužskou či ženskou úlohou. Známosť je zrelá pre spoločný život až vtedy, keď všetky tri etapy úspešne prebehnú, môže sa to stať i v inom poradí.

Ako sa dá predchádzať manželskej nude – stavu, keď má človek pocit, že si s tým druhým nemá čo povedať? Že ho tak dobre pozná, že už dopredu vie, ako zareaguje, čo urobí?

No áno, vzťahová kríza sa môže prejavíť i otrávenosťou zo spolužitia. Zo vzťahu sa vytratilo akékoľvek tajomstvo, každá neistota. Keď sa to stane, treba vedieť, že to málokedy pociťujú obaja partneri zároveň.

Každá ľudská záležitosť, ktorá za niečo stojí, a manželstvo nie je výnimkou, vyžaduje čas a energiu. Aby nedošlo k umŕtveniu manželstva, musíme doňho včas investovať. A okrem toho: aby sme mohli byť spolu a neotravovať sa, musíme tiež vedieť byť každý sám.

Keď si jeden začne myslieť, že už dopredu vie, čo ten druhý povie a ako sa pri tom zatvári, potom asi v manželstve žili priveľmi natesno, málo do spolužitia, do jeho inovácií investovali. Mimochodom: to, že sa už dobre poznáme, že nás veľa vecí neprekvapí – to má i pozitívnu hodnotu, manželské zvyky sú neraz celkom chvályhodné.

A čo sa dá robiť s manželskou nudou? Zpracovať, reštruktúrovať manželstvo – napríklad sa i na chvíľku od seba oddeliť, čo – najmä ak sú deti malé – neznamená odšťahovať sa. Neznamená to však ani hľadať niekoho iného, aby sme nudu zahnali. Býva to totiž tak, že keď sa niekto začne s manželkou príliš nudiť, rozvedú sa a on si vezme inú, bude čoskoro v podobných koncoch ako predtým. Len málokedy sa stane, že je druhé, tretie manželstvo dlhodobo výrazne lepšie ako to prvé.

Niektoré rodiny sú natoľko uzavreté voči svetu, že čo najviac potrieb a záujmov uspokojujú iba v rámci rodiny. Hovorí sa im centripetálne, dostredivé. Manželia sa s nikým veľmi nekamarátia, bránia deťom v kontaktoch s rovesníkmi a vyhlasujú „my si doma vystačíme“. Aby manželstvo bolo vydarené, je treba byť spolu, rozvíjať intimitu – a tiež pestovať a rozvíjať osobnú autonómiu.

Do akej miery má význam prevencia v rodinách a v poradniach?

V rodinách sa výchova k manželstvu deje skoro stále, väčšinou nepriamo. Dieťa zažíva vzťah rodičov, vníma, ako sa k sebe správajú, ako spolu komunikujú. Mamička s oteckom sa napríklad pohádajú, ale dieťa cíti, že to rodinu a najmä dieťa samotné nijako neohrozuje, pretože sa dokážu rýchlo zmieriť. A to je tá najlepšia „škola pre manželský život“.

Keď sa ma rodičia pýtajú, v akom veku majú poučiť potomkov o niektorých veciach z oblasti sexuality, odpovedám, že tak o dva roky skôr, ako si rodičia myslia. Aby sa nestalo to, čo jednej mamičke, keď povedala dospelujúcej dcére: „Ták, milá moja, si už veľká, čo keby sme sa porozprávali o tom, ako to chodí medzi mužom a ženou?“ „Samozrejme, mami. Čo potrebuješ vedieť?“

A či môže pomôcť manželský poradca? Na to mám jednoduchú odpoveď: keby som si myslel, že je to nanič, nebudem to robiť, a už vôbec nie vyučovať iných.

Keď som v šesťdesiatych rokoch začínal pracovať v poradni, prichádzalo tam tak osemdesiat až deväťdesiat percent klientov príliš neskoro, s manželstvom sa už nedalo nič robiť. Teraz psychológov – poradcov vyhľadávajú manželia i skôr, keď ešte nie je všetko stratené. Iniciátorkou návštev bývali v minulosti predovšetkým ženy, dnes sa počty mužov a žien začínajú zblížovať. Najlepšie je, ak návštevu iniciujú obaja.

Spomínam si na jednu situáciu, veľmi priaznivú pre účinnú poradenskú intervenciu, bohužiaľ nebýva častá. Zatelefonovala žena, objednala sa a keď prišla, povedala: „Dozvedela som sa, že môj manžel má už dlhší čas pomer so svojou kolegyňou.“ Bežná situácia v živote i v poradniach. Opýtal som sa, ako zareagovala. „Nijako,“ odpovedala. „Nedala som nič najavo. Prišla som sa o tom porozprávať, aby som neurobila chybu a všetko ešte viac nezhoršila.“

Čo môže poradca urobiť, ovplyvniť? Napríklad vzbudiť dôveru klientov k ich vlastnému rozhodovaniu. Teda nie riešiť problémy miesto niekoho, ale spoločne s niekým, s klientmi. Alebo pomôcť skvalitniť manželskú komunikáciu, povzbudiť toho slabšieho, ktorý viac stráda.

Raz sa ma ktosi opýtal: „A koľko manželstiev sa vám podarilo zachrániť?“ Nedokážem odpovedať, zisťuje sa to ťažko. Niekedy sa stane, že keď svojich klientov stretnem pár rokov po ukončení návštev, nechcú sa ku krízovému obdobiu hlásiť, nechcú o ňom hovoriť.

Dokážem len povedať: Nevieam, koľko manželstiev sme spoločne s klientmi zachránili, iba chcem dúfať, že som žiadnemu neuškodil.

This entry was posted in News, Published articles on 13.2.2014 [<http://skovierova.linguin.cz/en/ivo-planava/>]

.
